

* A **Can Mir** (16.6) M. Ribas hi cita la troballa d'un forn a dalt del Balís. Del lloc es coneix un sol fragment d'àmfora Dressel 2/4, dada molt precària per poder confirmar l'existència i filiació del forn. Recenment prospectant el lloc s'hi ha trobat ceràmica ibèrica.

* A **Prop de l'Estació** (17.2) M. Ribas diu que hi va veure un forn circular de 3 m. d'amplada, amb ceràmica romana al voltant.

* A **Can Tarradas** (18.3) s'hi cita la troballa d'un forn romà. Del lloc es coneixen molt poc material, entre el qual un fragment de Pascual 1 i de Dressel 2/4, massa poc indicatius però per justificar una producció. A prop del forn foren excavades les restes de dos dipòsits en *signinum* situats de costat, el que pot indicar l'existència d'un centre productiu (el que reforçaria la versemblança de la troballa d'un forn proper).

El material que coneixem del lloc mostra alguna peça de filiació ibèrica, possiblement de tècnica tardana (olla tipus V. 1 amb pasta grollera).

* A la **Torre dels Encantats** (20.3) sabem per excavacions antigues que va localitzar-se una foneria de ferro. Els estrats de la foneria, així com l'anterior, presenten ceràmiques campanianes, dada que lligada a la gran preponderància en les campanianes del poblat de formes de finals s. II inicis s. I a.C., permet situar en aquest període aproximat el funcionament del taller de ferro.

* A la **Vall de Maria** (20.5) es cita la presència d'un forn, del que no sabem res més. El jaciment és tot ell molt mal conegut, i presenta materials romans amb algun índici d'època republicana.

* A la **Zona de l'Església parroquial** (22.1) s'ha trobat en diferents obres i construccions material romà, amb presència d'abundants fragments d'àmfora Pascual 1 i també d'algunes Dressel 2/4 (amb marca IULI TEOPHIL). Si bé no s'han trobat rebutjos de forn, la quantitat de fragments d'àmfora podrien indicar la proximitat d'un centre productor.

El lloc és ocupat almenys des d'època Augustea (T.S. Aretina), i no sembla que pervisqui més enllà de la T.S. Clara A.

* A **Can Cànoves** (27.3) ha aparegut una bona quantitat de material antic en construir-s'hi a sobre, provinent potser d'una escombrera. S'hi ha trobat àmfora Tarraconesa Laietana 1, Pascual 1 i Dressel 2/4, enmig d'un conjunt de materials clarament pertanyents a l'ibèric final: àmfora Dressel 1A, 1B, 1C, Campaniana B, comuna ibèrica, àmfora púnica, etc..

El material acaba amb la T.S. Clara A.

* Finalment un últim índici de l'existència de centres productors ceràmics en aquest moment el tenim en unes excavacions recents d'uns abocadors del centre urbà d'*Iluro*

(GARCIA-CARPIO 1987). En aquesta excavació és localitzà un punt fora muralles on s'hi abocà una bona quantitat de runa provinent d'un sector de dins la ciutat que segurament fou remodelat en època Augustea. Entre el material trobat s'ha identificat una àmfora Laietana 1 amb restes evidents de mala cocció, indicatiu potser de l'existència d'un taller d'àmfores a la zona (si bé es difícil imaginar-se'l dins el nucli urbà, la proximitat de dues rieres no ho fa impossible).

INTERPRETACIÓ DE LES DADES ARQUEOLÒGIQUES

Després d'haver recollit les diverses notícies que tenim sobre forns ceràmics i d'àmfora a la comarca, en aquest moment del s. I a.C. i principis del s. I d.C., algunes consideracions semblen bastant contrastades:

- La quantitat de forns ceràmics documentats a la comarca, tot i els problemes que hi puguin haver de casos dubtosos, tot i el problema de reduplicacions, etc., és elevadíssima. Només el conjunt de forns amfòrics clars que coneixem ens mostra una altíssima densitat en la seva distribució, amb zones clarament dedicades de forma industrial a la producció amfòrica.

L'elevada quantitat de centres productors de ceràmica confirma que el territori del Maresme fou una àrea privilegiada per a la producció agrícola i, lligada amb ella, industrial, ja no sols per les seves característiques climàtiques (que evidentment l'afavorien), sinó també per les seves característiques morfològiques (terrenys amb nombrosos cursos d'aigua, zones amb argiles) i de comunicació (facilitat de comunicació marítima, i una infraestructura viària desenvolupada).

- Aquesta elevada densitat de forns productors d'àmfora (i també d'altres elements) ha de ser posada en relació amb el gran increment del cultiu de la vinya que té lloc en aquest territori des de bastant temps abans (com a mínim a partir de la segona meitat del s. II a.C.). El gran moment dels forns és posterior lògicament a l'introducció massiva del cultiu de la vinya (sobretot si tenim en compte que aquest gran moment dels forns correspon a les produccions de Pascual 1), però en la major part d'ells hem pogut observar com s'hi produeixen envasos cronològicament més antics (Laietanes 1), i fins i tot les Dressel 1 laietanes, l'origen de les quals cal cercar clarament en contextos indígenes.

- L'inici de nombrosos forns es contemporani a l'aparició de les imitacions de Dressel 1 laietanes (primera producció local que trobem documentada, si bé quasi mai en tenim restes de mala coccio). És molt probable que en molts forns excavats d'antic aquestes primeres produccions no fossin identificades. El mateix passa amb la Laietana 1, que tenint en compte el poc temps que fa que ha estat identificada ja presenta un bon nombre de forns productors a la comarca. Això ens porta a pensar que molt probablement l'evolució dels forns fou molt similar, però tan sols ha pogut ser ben testimoniada en escassos casos.

També hem de destacar l'existència molt probable d'alguns forns de caràcter industrial, mentre que altres no degueren arribar a aquesta dimensió. Els forns com els testimoniats a Can Portell, els de Sta. Cecília, el de El Roser-Mujal, tenen una envergadura molt superior a la major part dels altres.

Analitzem alguna d'aquestes qüestions més detalladament, fixant-nos especialment en aquells forns que coneixem més bé, els que han estat més ben excavats.

L'origen dels forns ceràmics.

De tot el llarg llistat de forns que hem elaborat, practicament tots tenen indicis d'una ocupació del lloc anterior, és a dir, quasi tots estan situats en punts que ja anteriorment havien estat ocupats.

Es cert que en alguns casos tenim molt poques dades de l'ocupació anterior, i fins i tot en alguns casos la pobresa de les dades recollides no permet afirmar res amb seguretat. Cal destacar, però, que la mateixa repetició en practicament tots els exemples d'un conjunt de materials de l'ibèric final recuperats bé en superfície, bé en estrats arqueològics, és una dada significativa.

Hi ha alguns casos, però, on aquests materials d'origen més antic no deixen lloc a dubtes.

A **Can Vilà**, als **Forns de Sta. Cecília**, i a l'abocador del **Camí de Vista Alegre** (relacionat amb els forns de Sta. Cecília) sabem que es produeixen peces d'àmfora Tarraconesa en els mateixos forns on ja en el final de l'època ibèrica plena, així com en època ibèrica final, s'estaven produint les peces ibèriques, en especial l'àmfora ibèrica. En tots els tres llocs, i molt significativament, s'inicia la producció d'àmfora "Tarraconesa" amb les imitacions de Dressel 1 Laietana. Recordem que aquest tipus d'àmfora, juntament amb les que imitaven la forma Lamboglia 2, havien estat produïdes previament seguint el procés de cocció ibèric (pasta sandvitx (COMAS ET ALII en premsa, GARCIA 1992)), com tenim testimoni a Can Vilà, i que no serà fins un segon moment quan apareixerà ja amb la típica cocció de la pasta tarraconesa. La seva aparició en els mateixos forns que havien produït fins aquell moment àmfora ibèrica és un clar exemple de que són els mateixos centres de l'ibèric final els que canvien els tipus d'envasos i les tècniques de cocció.

Cal dir, però, que no podem considerar aquests forns de l'ibèric ple-final (Can Vilà, Sta. Cecília, Ca'n Jordi) com forns ibèrics propiament dits. Són uns forns fortament influenciats pel contacte i l'intervenció del món romà. Ja vàrem indicar com als abocadors de Ca'n Jordi pot observar-se un procés d'estandarització i millora dels productes ceràmics més tardans (especialment en el cas de l'àmfora). També als forns de Sta. Cecília, amb un increment molt fort de la producció d'àmfora ibèrica, es constata aquest canvi. Com ja vàrem veure a l'apartat 4, els forns de l'ibèric ple/final mostren en la seva evolució un canvi molt fort a partir de la segona meitat del s. II a.C., possiblement relacionada amb els canvis forts que a nivell d'estructura de poblament també es produeixen.

Doncs bé, seran aquests mateixos forns ibèrics els que, coincidint cronològicament amb un moment de forts canvis a la zona (amortitzacions de grans quantitats de sitges,

fundació del nucli d'*Iliuro*), comencen a produir àmfors vinàries imitades de les Itàliques¹.

Però no serà sols en els forns que perduren de l'ibèric ple on es produiran les imitacions de Dressel 1 laietanes. Tenim documentades peces d'aquests tipus en contextes on tenim ben testimoniats indicis de producció amfòrica: a **Riera de Teià, Alella Autopista, Can Portell i Las Pèrgolas-Ca l'Escoda**. En aquests jaciments l'àmfora Dressel 1 Laietana sembla ser la primera àmfora vinària que es produeix (si bé ja no sembla presentar la pasta sandvitx de les primeres imitacions).

Es important destacar com d'aquests quatre jaciments Riera de Teià, Alella Autopista i Las Pèrgolas-Ca l'Escoda presenten indicis clars d'una ocupació ibèrica anterior (Riera de Teià amb materials de segona meitat de s. II a.C., Alella Autopista amb l'amortització entorn el segon quart del s. I a.C. de com a mínim una sitja, indicatiu per tant d'un origen anterior, i las Pèrgolas amb un estrat amb material ibèric -ceràmica ibèrica a mà- de 1ª meitat de s. I a.C.). Can Portell presenta també materials més antics, si bé no és possible assegurar que sigui anterior a l'inici de la producció del forn.

A tres d'aquests forns, així com a d'altres que provenen de l'ibèric final, hi trobem un indicatiu molt significatiu: en ells es produeix també peça comú, no sols àmfora. Aquesta peça comú que es produeix té en molts casos una clara filiació ibèrica. A Riera de Teià són peces de tècnica ibèrica tardana, de pasta grollera (olles V. 1, imitacions de morter V. 7, atuells, etc..). A Can Portell són imitacions de Parets Fines Mayet II i III, o olles exvasades, també de clara filiació ibèrica. A Alella Autopista no les coneixem amb seguretat, si bé entre el material recuperat del jaciment hi ha peces de tamany considerable de probable tradició ibèrica, així com peces de forma V. 1 típiques de les peces de tècnica ibèrica tardana (fig. 7.6).

Als Forns de Sta. Cecília sabem que amb l'àmfora Dressel 1 Laietana van apareixer també alguns grans atuells, peces que sovint es troben en jaciments de l'ibèric final.

També en aquest moment inicial de s. I a.C. (segon quart) coneixem un forn de ceràmica (sense documentar-se àmfora). Es tracta del forn de **Can Madà**, on tenim ben testimoniada la producció d'imitacions de Campaniana B. La filiació indígena

¹ Coincideix el final de la producció d'àmfora ibèrica, dins la 1ª meitat de s. I a.C. (MIRO 1983-84 p. 186, GARCIA 1992 p. 26, i el final de la seva arribada a Lattes (PY 1990 p. 344-345)), amb l'aparició dels nous tipus. Un fenomen semblant, però potser més tardà, ha estat detectat recentment al jaciment de Darró (Vilanova), on prop de les restes d'un forn ibèric s'han excavat les d'uns forns productors d'àmfors Pascual 1, mostrant la continuïtat en la producció terrissaire (LOPEZ 1989b).

d'aquest forn no deixa lloc a dubtes, i és un nou exemple de la pervivença de les tècniques i formes de l'ibèric final.

Tots aquests forns els trobem ubicats en la zona de la plana de Mataró, i no n'hi ha cap situat al Nord de la punta del Morrell.

L'evolució dels forns ceràmics.

L'aparició de la producció d'àmfora Laietana 1 (que cronològicament pot situar-se a mitjans de s. I a.C., o potser un xic abans) marcarà un nou pas en l'evolució dels forns de l'ibèric final.

Els forns que havien produït Dressel 1 Laietana molt probablement també produeixen Laietana 1. Ho sabem amb seguretat en el cas de Can Portell, Riera de Teià i al Camí de Vista Alegre (i per tant probablement a Sta. Cecília-St. Simó). A Can Vilà i a Alella Autopista no sabem si se n'han trobat, però en tot cas si hi ha posteriorment Pascual 1.

En aquest moment, però, sorgeixen nous forns ceràmics: es tracta de **Cal Ros de les Cabres, Can Majoral, Forn de les Casetes, Sot del Camp, Horta Nova i El Roser-Mujal**, que juntament amb els que segueixen produït de la fase anterior suposen 9 punts on tenim documentada amb força seguretat la producció de Laietana 1.

Aquests nous forns tenen també un clar precedent d'època ibèrica. Cal Ros de les Cabres té els dipòstis d'època republicana, amb *signinum* fet de ceràmica ibèrica, i els "estrats ibèrics" documentats ja fa temps (així com les estranyes estapetes sobre Pascual 1).. Can Majoral havia estat un abocador de segona meitat o finals de s. II a.C., prop del qual s'hi situà després un forn. El Forn de les Casetes està situat en una petita vall, tocant a una riera, tancada pel costat Nord per un promontori on s'ha localitzat en superfície abundant material ibèric, així com a la mateixa vall. Sot del Camp podia haver estat ja ocupat en època ibèrica plena, i els materials de segona meitat de s. II a.C. inicis s. I a.C. són abundants. Horta Nova presenta en superfície material ibèric i Campaniana B. El Roser-Mujal, com hem explicat diverses vegades, fou un turó ja ocupat en època ibèrica plena, que en el s. II-I a.C. segueix ocupat, i que a finals de s. I a.C. reformarà gran part de les seves estructures (que seguiran sent construïdes seguint les tècniques ibèriques), i que per tant seguia ocupat per indígenes.

En el cas de El Roser-Mujal, com ja succeïa amb els forns del període anterior, en els mateixos forns es produïen peces de ceràmica comuna inspirada en les formes ibèriques.

Els forns de Laietana 1, doncs, sorgeixen també en punts de clara tradició ibèrica. El seu nombre més abundant respecte als forns de Dressel 1 Laietana (tot i la precarietat de la mostra) sembla indicar una tendència cap al creixement de centres terrissaires, que molt probablement és també un reflexe del creixement de la producció agrícola que abasteix aquests centres.

L'aparició de l'àmfora Pascual 1 marcarà el gran moment en la producció d'envasos ceràmics per al comerç del vi. En aquest moment el nombre de centres productors d'àmfora es multiplica, i en tenim documentats amb seguretat 21, 11 dels quals comencen a produir àmfora per primera vegada (si bé és molt possible que alguns d'ells haguessin produït tipus més antics, però que no foren identificats). Dels forns que produïen Laietanes 1 només el Forn de les Casetes (i probablement degut a que el material s'anà abocant en diferents indrets) no presenta peces de Pascual 1. Els dotze nous centres terrissaires són **Club de Tennis Barcelona, Gran Via, St. Cristòfor de Cabrils, St. Sebastià d'Argentona, Hotel Delfín-Can Dordeta, Torre Llauder, Vil.la del Morrell, Can Collet, Torre Martina, Forn del Morer i c) Guillem de Palafolls.**

D'aquests nous centres la major part, com ja hem vist, presenten indicis d'una ocupació en època ibèrica final. Al Club de Tennis Barcelona l'inici de producció del forn coincideix amb l'amortització d'una sitja ibèrica (amb ceràmica a mà, ibèrica a torn, tègula i dòlia), indicatiu d'un hàbitat indígena proper. A la Gran Via, el material d'un recent sondeig proper ha permès documentar l'existència ben a prop d'un hàbitat indígena (amb Campaniana B, àmfora Itàlica, ceràmica ibèrica a mà). A St. Cristòfor de Cabrils s'identificà en les excavacions antigues material qualificat com d'identificat al de Burriac (i es conserva Campaniana A i B, així com material ibèric, del lloc). A Torre Llauder es troben materials més antics en els estrats de la vil.la romana (Campaniana A i B, i material ibèric -entre ells algun grafit ibèric-), i algunes de les estampetes de les àmfors que s'hi produïen presenten un tipus d'escriptura semblant a l'ibèric. A la vil.la del Morrell s'hi ha localitzat un conjunt important de material ibèric i republicà (Campaniana B, àmfora Italo-Campana, ceràmica ibèrica). A Can Collet prop del forn s'amortitzaren un conjunt de quatre sitges ibèriques, on hi aparegué algun fragment de Pascual 1 (en un cas practicament idèntic al del Club de Tennis Barcelona). A la Torre Martina es coneixen materials republicans (Campaniana B i C, àmfora Dressel 1) i dues sitges a la part baixa. Al forn del Morer les estructures excavades pertanyents al centre terrisser es situen just al damunt d'una zona ocupada per un taller de foneria ibèric anterior. Finalment al c) Guillem de Palafolls els magatzems construïts en pedra seca en època d'August es situen sobre un estrat amb Campaniana A Tardana i Campaniana B, si bé no tenim constància que s'hi trobessin materials ibèrics.

Els forns de St. Sebastià d'Argentona i el documentat a l'Hotel Delfín-Can Dordeta, en canvi, no semblen presentar massa indicis d'un hàbitat més antic.

Pel que fa als forns que produeixen Dressel 2/4 són els mateixos que ja produïen àmfora Pascual 1, si bé cal destacar que alguns dels forns que produïen Pascual 1 no ens documenten la Dressel 2/4 (coneixem 14 forns amb indicis clars de producció de Dressel 2/4). Aquesta reducció en els

forns que produeixen Dressel 2/4, però, pot ser deguda en algun cas a la naturalesa de la nostra informació arqueològica, doncs els forns que han estat excavats recentment han documentat en quasi tots els casos produccions de Dressel 2/4 on n'hi havia de Pascual 1.

Algunes observacions.

D'aquestes dades es desprén que una gran part dels jaciments que coneixem amb forns productors d'àmfores Tarraconenses i ceràmiques comunes tenien un origen més antic, anterior a l'inici de la producció d'aquestes àmfores. Només en els casos dels forns que perviuen de l'ibèric ple/final tenim indicis de que l'estructura més antiga era també un forn. En tots els altres casos l'estructura més antiga documentada sembla ser un hàbitat de l'ibèric final. Sovint es tracta d'hàbitats que tenien sitges, sitges que han estat amortitzades en el moment en que s'inicia la producció del nou forn².

No tots els jaciments amb forn d'aquest moment tenen indicis d'una ocupació en època ibèrica final (n'hem vist dos que no en tenen, i en altres casos les dades no són concloents, al tractar-se sobretot de materials escassos, o superficials), però és evident que la presència en la major part dels forns d'indicis suficients per a establir un origen anterior del jaciment, amb un caràcter indígena -amb alguns casos molt clars, com el de El Roser-Mujal, o Cal Ros de les Cabres, o el Forn de Sta. Cecília-Camí de Vista Alegre, o com Can Collet- indiquen una tendència general que ha de ser acceptada com a versemblant.

Fins i tot coneixem un cas d'un *dolium* amb una estampeta ibèrica, trobada al **Jardí Park** (7.14): escrita en ibèric i amb un antropònim ibèric, *Iaur'ko* (estudiada a l'apartat 1.2.2.2). Possiblement aquesta estampeta correspongui a la marca del centre terrissaire productor de la peça, i en aquest cas tindriem un exemple prou clar que demostraria la filiació ibèrica d'alguns d'aquests forns. Serien forns ibèrics, però ja clarament establerts a partir de formes romanes (on la utilització de l'estampeta n'és un indicatiu prou clar).

Arribats a aquest punt cal interpretar que bona part dels centres productors d'àmfores tarraconeses de la comarca eren centres d'origen indígena, que a partir del segon quart del s. I a.C., impulsats per un nou marc de relacions de

² Per exemple hi havia un hàbitat amb sitges al costat del forn d'**Alella Autopista** (4.4), **Can Notxa** (13.3), **Can Portell** (13.11) -al costat del qual hi ha les **Sitges de la Por** (13.9)-, i **Horta Nova** (20.3) -al costat del qual hi havia el **Mas Aiguaviva** (21.1)-. Hi havia sitges ibèriques al costat del forn del **Club de Tennis Barcelona** (5.3), **Can Vilà** (7.1) -**Pont de Premià** (7.8)- **Can Collet** (19.2) -**Carena de Can Collet** (19.3)-, i **Torre Martina** (24.1). Finalment, ja hem vist anteriorment com la major part de la resta de forns tenien altres estructures o conjunts de materials que feien pensar en un precedent indígena.

producció, inicien un nou tipus d'activitat econòmica lligada al nou tipus de cultiu i de sistema productiu, l'imposat pel món romà³.

Aquest canvi en les relacions de producció, que l'amplia distribució dels forns d'àmfores tarraconeses constata, és el que ha d'explicar les profundes transformacions que aquests hàbitats originàriament indígenes sofreixen. L'exemple de El Roser-Mujal pot ser molt indicatiu, doncs és difícil explicar l'aparició d'un gran taller terrissaire (amb tallers de més de trenta metres, i uns grans abocadors) a partir del que en època ibèrica final no sembla ser més que un hàbitat de tamany mitjà-petit, un assentament enturonat. Cal pensar que és en aquest pas on s'hi incorporà sobretot l'element romà i Itàlic, l'element que rendibilitzà una forta inversió mitjançant els seus contactes interregionals i desenvolupant una tasca sovint especuladora entre els centres productors i els centres consumidors.

Aquesta intervenció de ciutadans romans sembla per tant que s'efectua al nivell final del procés productiu, el de la concentració i distribució del producte a través de grans centres terrissaires, de filiació i origen clarament indígena, però on les dimensions permeten pensar en una potenciació molt important en aquest moment.

Serà aquesta intervenció directa d'elements Itàlics i romans la que possiblement permeti explicar el gran creixement d'alguns forns que apareixen en el territori (Torre Llauder, Can Portell, El Roser-Mujal), difícilment equiparables a molts altres que quedaran en un segon terme.

De tota manera, cal també pensar que el món indígena no és uniforme, i que alguns d'aquests grans centres productors de la comarca també podien haver sorgit arrel de la intervenció de personatges influents de la societat indígena. Quan parlem de potenciació de la producció per part d'inversions de ciutadans romans, hem de pensar també (i potser sobretot) en una part de la societat ibèrica que ja en aquest moment hauria accedit a la ciutadania romana⁴.

Potser coneixem un d'aquests personatges indígenes que s'integra ràpidament en la nova societat a partir de la seva participació en la producció industrial terrissaire:

³ No es tracta només d'un fenomen d'aquesta comarca. En el cas del jaciment de Darró (Vilanova), aquesta és també l'explicació més versemblant per explicar l'existència de forns de l'ibèric ple i final, i forns de Pascual i ocupant un mateix espai, on s'ha documentat una pervivença de l'hàbitat evident. Aquesta és també l'explicació que hi donen els propis arqueòlegs que han treballat al jaciment (LOPEZ-FIERRO 1991 p. 148).

⁴ Aquest origen indígena d'alguns ciutadans romans podria explicar el pas d'alguns hàbitats de l'ibèric final a notables centres terrissaires "romans", o la presència d'estampetes que recorden els caràcters ibèrics (per exemple a Torre Llauder), o fins i tot potser la pròpia estampeta de "Q.FABI" que apareix a les les imitacions locals de Dressel 1).

I.a.u.r.ko. Aquest *laurko* és l'antropònim que apareix en l'estampeta del *dolium* trobat al Jardí Park. Podem trobar un exemple millor de la participació d'una part de l'element indígena en les noves estructures productives romanes, en especial en la producció terrissaire?

La presència d'una estampeta amb un nom ibèric, escrit en caràcters ibèrics, en un *dolium* romà, és un exemple prou clar que almenys alguns tallers terrissaires adoptaren clarament les tècniques romanes (la pasta del *dolium*, així com la presència d'una estampeta, no deixen lloc a dubtes), però en canvi la filiació del forn seguia sent clarament indígena.

També l'evolució d'aquests forns demostra com basicament la producció agrícola es destina ja en gran part vers el mercat. La necessitat de produir contenidors abundants, i sovint en el mateix centre productor, es un clar testimoni d'aquesta producció per al mercat. També la necessitat de marcar les peces amb les estampetes és un indicatiu evident de la importància del circuit comercial. En aquest sentit, i a jutjar per l'aparició de les estampetes escrites en ibèric, aquesta necessitat va sorgir de manera ben prematura, indicatiu que en aquesta societat les formes romanes, entre les quals hi juga un paper important la nova dimensió del mercat (mercant que no podem deslligar del mateix fenomen d'introducció de les noves relacions de producció romanes), foren ràpidament introduïdes.

Bona part d'aquest gran desenvolupament ràpid que es produeix a la comarca arrel del comerç i producció del vi, va ser afavorit per la fundació de la ciutat romana d'*Iluro*, que ben segur va facilitar les possibilitats de contacte i intercanvi del món indígena en ràpid procés de romanització.

El final dels forns ceràmics.

Com hem dit al començar aquest capítol, i com sembla més aviat paradoxal, al territori que hem estudiat, al Maresme, no hi ha cap estructura que es pugui qualificar de vil·la romana que sigui anterior al fenomen del comerç a gran escala del vi laietà⁵.

Precisament la constatació efectuada és totalment la contrària: totes les *villae* que s'han documentat a la comarca apareixen amb posterioritat al gran moment del vi laietà, i en bona part d'elles es pot establir una successió cronològica d'inmediatesa entre un fenomen i l'altre. Es a dir, el final de la producció especialitzada en el vi (i la fabricació d'àmfora) va seguir per l'edificació d'un nou tipus d'estructura d'habitació i producció que respón al concepte de vil·la romana.

L'exemple millor documentat, com hem anat veient en aquests capítols, és el de **Torre Llauder**, on les estructures

⁵ Veure apartat 3.4.5.

productives d'un centre terrissaire de caire industrial (amb una zona d'emmagatzematge en dòlia, i amb dipòsits de *signinum*), són amortitzades per l'edificació d'una àmplia vil·la, amb pati i peristil i zona de banys. No és però Torre Llauder l'únic cas. Casos molt semblants els tenim documentats a **Cal Ros de les Cabres, Alella Autopista, Gran Via i Hotel Delfín**, on amb posterioritat al moment de producció d'àmfores Tarraconeses comencen a apareixer construccions més adients a l'estructura d'una vil·la (és a dir amb zones residencials, *urbanes*, o almenys indicis de construccions residencials *urbanes* (com mosaics, columnes, etc..) més o menys clares⁶.

No totes les vil·les han de respondre a aquest model (per exemple a Can Sans no es coneix un forn d'aquest tipus), però cronològicament no sembla que hi hagi diferències. Fins August o poc després no sembla que apareguin vil·les a la comarca.

Pel que fa al reste de forns, les cronologies del moment final de la producció són semblants. En alguns centres el final del forn comporta el final de la producció d'àmfora, però no el final de l'assentament, de l'habitació al lloc. Si bé no esdevenen veritables vil·les, com les anteriors, l'habitació segueix en els sectors d'habitació, i es sobreposen noves estructures a les antigues (que molt sovint no podem identificar correctament, ja que les excavacions antigues buidaren aquests jaciments sense diferenciació estratigràfica).

Riera de Teià, per exemple, perviu fins al Baix Imperi (i amb una fase, tardana important, localitzada en les recents excavacions). No tenim prou indicis per saber si fou una vil·la, però en tot cas fou un nucli important. Can Vilà també va perviure fins al Baix Imperi, mostrant una pervivència d'ocupació veritablement sorprenent.

El Club de Tennis Barcelona va perviure fins un moment marcat per la T.S. Clara A. També el Morrell arriba fins aquest moment.

Hi ha una sèrie de jaciments, en canvi, que acabaren juntament amb els forns. El forn de Sta. Cecília, i amb ell l'abocador del Camí de Vista Alegre, ja no presenten àmfores Dressel 2/4 (a Vista Alegre sí hi havia Pascual 1, molt probablement produïda a Sta. Cecília), el que indica que en un moment d'època Augustea el forn va deixar de produir. El forn de Horta Nova i el jaciment proper acaben amb la presència de T.S. Aretina i àmfora Pascual 1 (època Augustea). L'abocador de Can Portell, lògicament, ens indica quin fou el final de la producció en aquest forn: l'època de Tiberi. El jaciment de la Torre Martina acaba amb la T.S. Sud-Gal·lica. El Roser Mujal acaba també amb la T.S. Sud-Gal·lica, que indica una cronologia de 60-70 d.C.. El Forn de les Casetes, del qual sols coneixem produccions de

⁶ Aquest mateix fenomen el trobem també a altres territoris, on estructures residencials amortitzen forns amfòrics (per exemple a Sant Boi de Llobregat (LOPEZ 1990)).

Laietana 1, presenta materials en superfície que arriben fins la T.S. Hispànica. També el jaciment del Sot del Camp documenta com a últim material la T.S. Hispànica. El forn de Can Collet presenta com a últim material la T. S. Hispànica i algú fragment de T.S. Marmorata.

En conjunt, doncs, aquests forns deixen de produir, i els jaciments s'abandonen, en un moment no uniforme, però sí que majoritàriament es pot delimitar entre un període que va d'August fins finals del s. I d.C. (absència de T.S. Clara A). Possiblement la gran especialització d'aquests centres feu que, un cop disminuïda la demanda de ví laietà, aquests centres no poguessin reconvertir-se a altres produccions. En tot cas, el seu abandonament marca el final del període on el territori del Maresme fou més densament ocupat, iniciant-se a partir d'ara un procés d'una certa concentració de l'hàbitat en menys unitats.

Les cronologies d'abandonament d'aquests forns i jaciments es corresponen bastant bé amb el fenomen d'amortització de forns d'àmfores dels jaciments que perviuen. Així el forn de Can Majoral va deixar de produir en un moment datable per al presència de T.S. Sud-Gal·lica, però absència de produccions posteriors. Els forns de Torre Llauder, com ja hem vist, deixen de funcionar en època de Tiberi. El Forn del Morer acaba amb les produccions de Dressel 2/4, si bé l'hàbitat continua a prop. El conjunt d'estructures de magatzem del c) Guillem de Palafolls acaben definitivament amb la T.S. Sud-Gal·lica (si bé anteriorment un sector ja s'havia abandonat)). Per tant la cronologia general del final de la producció massiva d'àmfora tarraconesa (centrat sobretot entorn mitjans o tercer quart del s. I d.C. (MIRO 1988)) és corrobora bastant bé al Maresme. Però mentre uns jaciments segueixen existint, alguns amb un gran desenvolupament, altres són abandonats. Es un indicati clar d'un nou canvi important que sacseja el territori en aquest moment, canvi que molt probablement cal relacionar amb els canvis que s'inicien en el moment Augusteu, però que continuent produint-se fins època Flavia, dos moments clarament identificats en l'evolució dels jaciments Alt-Imperials del Maresme.

2.4.4 - LA PERVIVENCIA DE L'HABITAT ENTRE L'IBERIC FINAL I L'ALT IMPERI: ALGUNS EXEMPLES SIGNIFICATIUS.

Com hem anat veient a l'apartat 6, són nombrosos els assentaments de l'ibèric final que perviuen en època Alt Imperial, moment on, si bé hi ha també noves fundacions, basicament hi trobem pervivença dels hàbitats anteriors (molts dels quals, com ja vàrem veure, esdevenen centres productors d'àmfores).

Tenim alguns exemples molt significatius d'aquests hàbitats que documenten una ocupació sense interrupció des de l'ibèric final (alguns fins i tot amb un origen més antic) fins a l'Alt Imperi. Es tracta de jaciments bastant ben coneguts, i que poden servir per exemplificar els canvis que es van produint en aquests moments. Com ja hem vist, d'aquest tipus de jaciments n'hi ha molts altres, però aquests permeten apreciar millor l'evolució general de tot el conjunt. La major part d'ells segueixen com podrem veure una evolució similar, si bé els hem dividit en dos grups, en primer lloc els que perviuen sense que s'hi constati cap desplaçament de l'hàbitat, i en segon lloc els que documenten un petit desplaçament a un punt molt proper.

- PERVIVENCIA EN UN MATEIX INDRET.

* A **Riera de Teià** (3.2) els materials més antics trobats corresponen a un assentament indígena de plana, d'una cronologia entorn mitjans de s. II a.C.. D'aquest assentament antic es documentà en una primera intervenció un paviment irregular, situat sota un paviment de *signinum* posterior. En una recent intervenció s'han excavat unes estructures amb murs de pedra molt irregular lligada amb fang, fragments de tègula i pivots d'àmfora que delimitaven tres àmbits. Els murs eren fonamentats directament sobre la terra verge. Els seus estrats foren arrassats per unes obres recents, però s'hi documentà un clot de *dolium* i un possible paviment, amb una franja d'argila vermella barrejada amb fragments molt petits de ceràmica (un tipus de pavimentació, sense calç, que trobem també a Burriac i a Torre dels Encantats, si és que no correspon a una llar ibèrica).

Per tant, les primeres estructures que trobem en aquest jaciment indígena corresponen a una habitació amb com a mínim una dòlia.

Posteriorment al lloc comença a funcionar un forn productor de peces ibèriques de tècnica tardana, que produeix ja imitacions de Dressel 1, les Dressel 1 Laietanes, així com olles exvasades i morters V. 7.

Sembla per tant que l'assentament està relacionat ja des d'un inici amb produccions que podem relacionar amb el cultiu del vi (clot de dòlia, fabricació d'imitacions d'envasos vinaris), producció que continuarà fins els inicis de l'època Alt-Imperial (tenim documentades al lloc algunes peces d'àmfora Laietana 1, molt abundosa Pascual 1 i algunes Dressel 2/4), i que permetran consolidar un assentament (amb

algun indici d'un cert luxe) que segueix ocupat al llarg de l'Alt i Baix Imperi.

* A **Cal Ros de les Cabres** (3.6) ens trobem un fenòmen similar. Les primeres estructures que tenim documentades d'aquest jaciment de l'ibèric final (que podem datar inicialment de mitjans de s. II a.C.) corresponen a un conjunt de dipòsits en *signinum* superposats (sector III). Sota un dipòsit en *opus signinum*, de bona qualitat, amb mitja canya, va apareixer un farciment i per sota un nou paviment en *opus signinum*. A sota, però, sembla que hi ha encara una estructura excavada a l'argila anterior, delimitada per dos murs (possible dipòsit de líquids) sobre la qual es construí després el paviment en *signinum*. El més interessant, però, és que aquest primer paviment d'*opus signinum* (que correspon possiblement a un segon dipòsit) està realitzat amb calç i petits fragments d'àmfora Itàlica i ceràmica ibèrica, és a dir, és un dipòsit realitzat amb un material de contexte indígena. Aquesta dada ver reforçada pel material aparegut en aquests estrats inferiors (comuna ibèrica, grisa emporitana, àmfora ibèrica i àmfora Itàlica), un estrat ibèric. Un altre dipòsit construït al costat d'aquest estava fet amb unes parets de fragments de tègula i dòlia¹.

Sembla per tant que les primeres estructures que es documenten al jaciment corresponen a un hàbitat amb dipòsits, inicialment excavat a l'argila, però que encara en època ibèrica final (i com a mínim a la primera meitat dels segle I a.C.) es comencen a fer amb la nova tècnica de l'*opus signinum*. El caràcter indígena de l'hàbitat, però, està ben testimoniats ja des de les antigues excavacions de Serra Rafols (SERRA RAFOLS 1962).

També en aquest hàbitat, i seguint el mateix procés que trobàvem a Riera de Teià, comença a funcionar en aquest centre un forn amfòric (n'hi ha documentat un de circular i un de rectangular), que produeix àmfora Laietana 1, i posteriorment Pascual 1. Com a dada molt significativa, cal indicar que algunes de les àmfores produïdes en aquest forn (possiblement Pascual 1) presenten una estampeta a la part superior del peu semblant a una roseta o una creu de 6 braços, estampeta molt similar a la que ha estat identificada en algunes àmfores ibèriques de les sitges de **Can Modolell I** (GARCIA-PUJOL 1985 p. 94), si bé aquestes són de vuit braços. També alguna Pascual 1 presenta un grafit en forma de creu, d'origen ibèric.

Sabem que el centre terrissaire, d'una gran envergadura, esdevé posteriorment una vil·la molt luxosa, que perviu fins al Baix Imperi.

¹ L'aparició de recobriments de *signinum* en contextes indígenes romanitzats no és exclusiu d'aquí. Per exemple a Darró apareixen fragments de *signinum* en el nivell d'amortització d'uns dipòsits i cisternes d'època ibèrica tardana (LOPEZ-FIERRO 1991 p. 142).

* A **Can Serra** (4.7) s'han identificat de nou estructures d'època ibèrica final: murs construïts en pedra seca, i una possible sitja o abocador al seu costat. La pervivència en època Alt-Imperial del jaciment està ben testimoniada pel material arqueològic, i confirma la continuïtat de bona part d'aquests jaciments de l'ibèric final en època Alt-Imperial.

* A **Can Vilà** (7.1), jaciment que de nou ens serveix de guia, està ben constatat en els nivells que cobreixen l'estrat d'abocament d'un forn de l'ibèric ple, la pervivència d'un hàbitat situat a prop que presenta materials des de l'ibèric ple i fins a l'Alt Imperi. Els materials ens documenten els diferents moments en la vida de l'hàbitat (que probablement segueix sent un forn), i permeten observar com també aquí comencen a fabricar-se els primers envasos destinats a la comercialització del vi (les imitacions d'àmfora Dressel 1), i posteriorment les Pascual 1). Recordem que M. Ribas va excavar prop d'aquest punt unes restes constructives romanes (d'aparença molt funcional) que podrien correspondre a aquest hàbitat.

La cronologia final de l'hàbitat, entorn la segona meitat del s. II d.C., ens remet de nou a un moment decisiu en l'evolució del poblament a la comarca.

* La **Rajoleria Robert** (8.1) és un jaciment mal conegut, però tot i això pot ser indicatiu també del procés sofert per alguns hàbitats de l'ibèric final. Probablement estem davant un *vicus* d'origen indígena, com ho testimonia la troballa antiga de nombroses sepultures d'aquest moment (amb incineracions i inhumacions, i on s'hi trobà ceràmica ibèrica abundant, així com Campaniana).

Pel que fa a estructures d'ocupació, sols coneixem l'existència d'uns murs que delimiten una habitació, anteriors a un conjunt d'habitacions pavimentades amb *signinum* (tot i la migradessa de les troballes, però, ha aparegut en els nivells d'amortització posteriors Campaniana B i ceràmica ibèrica comuna, grisa de la costa catalana, i dos grafitis). Les estructures que es sobreposen a aquesta primera habitació consisteixen en diversos paviments de *signinum* (un d'ells amb un *umbus* central), i algunes dòlies. També és conegut algun altre dipòsit recobert de *signinum*, amb un altre de petit adossat.

Posteriorment el lloc esdevingué molt probablement una vil·la (amb algunes construccions més luxoses).

El jaciment és indicatiu d'un hàbitat ibèric (ha aparegut ceràmica ibèrica a mà, grafitis, etc..), que en un moment posterior presenta de nou unes construccions relacionables amb un centre productor de vi. L'àrea on s'han efectuat troballes és molt gran, i pot ser indicatiu d'un nucli de notable dimensió.

* A **Sant Cristofor de Cabrils/Veinat de St. Crist** (10.2) en tota la part baixa d'una elevació al peu del Montcabrer s'hi trobaren un gran nombre d'habitacions amb paviments de *signinum*, amb algunes característiques que permeten pensar en una vil·la (si bé algunes d'aquestes característiques, com l'existència d'un hipocauste, semblen pertanyer a una

segona fase de construccions). Prop d'aquestes construccions s'hi trobà un forn d'àmfores Pascual 1, així com un petit dipòsit en *signinum*, que de nou ens permet pensar en l'existència d'un nucli industrial anterior a la vil·la. Sembla, però, que l'origen del jaciment és més antic, doncs en aquest lloc en excavar-s'hi va apareixer segons Ribas material idèntic al de l'última època del poblat de Burriac, el que indicava l'antiguitat de la fundació de l'assentament.

De nou per tant trobem sota uns nivells Alt-Imperials, i sobre una vil·la, indicis d'un assentament industrial més antic, paviments de *signinum*, i un nivell inferior de l'ibèric final.

* També a la zona de **Sta. Anna-Can Nolla (7.7)** tenim testimoni d'un important nucli de l'ibèric final, que va perviure en època Alt-Imperial. A Sta. Anna aparegueren unes estructures d'habitació, amb restes d'habitacions estucades, paviments de *signinum*, i alguns materials (restes de columnes) que fan pensar en l'existència d'una vil·la, amb una necròpolis al costat. El material aparegut en les troballes ja presentava un important lot de materials de l'ibèric final, datable a partir de mitjans de s. II a.C. (Àmfora Greco-itàlica, Dressel 1A, 1B, Campaniana B, ceràmica ibèrica a torn i a mà, etc..), però no se'n coneixien estructures. La possible vil·la va perviure fins al Baix Imperi (en el lloc s'erigi una ermita).

Prop d'aquest punt, però, es coneixen dos jaciments molt significatius. A uns 200 m. al Sud-Oest de l'ermita de Sta. Anna s'excavà recentment un conjunt de sitges anomenat **Jardí Park (7.14)**. Es tracta de sis sitges i diversos abocadors que entorn l'any 100 d.C. (datat per la T.S. Clara A1) es reomplen a la vegada amb un material provinent de l'arrassament d'una construcció propera. Entre aquest material hi ha un conjunt molt important de l'ibèric final, datable també a partir de mitjans de s. II a.C. (Campaniana A i A Tardana, B, B-oide i C, àmfora ibèrica, ibèrica tardana, ibèrica a mà, etc..). Entre el material destaca la troballa d'un fragment de *dolium* que presenta una estampeta amb signes ibèrics, una veritable estampeta ibèrica (estudiada a l'apartat dedicat a l'epigrafia). Tot aquest conjunt és indicatiu de les remodelacions que es produïen en un centre pròxim (probablement Sta. Anna), entorn el 100 d.C., que comporten l'arrassament dels nivells anteriors i el seu abocament en un punt proper.

Més recentment encara, a uns 200 m. al Nord de Can Nolla, ha estat excavat un nou abocador (**Sot del Pi (7.3)**), que presentava un conjunt de materials molt semblant (ibèric final, amb Campaniana A Tardana, Campaniana B, Dressel 1B, 1C, ceràmica ibèrica comuna, ibèrica a mà, etc..), amb material fins la T.S. Clara A2. Molt probablement es tracta d'un abocament realitzat en un moment una mica posterior a l'anterior, però també corresponent a l'arrassament d'unes estructures que funcionaven des de l'ibèric final.

Si bé l'atribució d'aquests abocaments al nucli de Sta. Anna no pot ser assegurada (si bé és molt probable), en tot

cas els propis abocadors ens mostren com les estructures de l'ibèric final han perviscut al llarg del s I d.C., i com es tracta d'un mateix assentament ibèric (clarament testimoniats a Jardí Park, on l'existència d'una estampeta ibèrica en un *dolium* planteja interessants qüestions) que segueix funcionant al llarg del s. I d.C.

Els abocaments, però, també ens testimonien clarament com aquestes estructures comencen a canviar fortament a partir de finals de s. I d.C.

* A **Can Torradeta (9.7)**- **Can Alsina (9.8)** es trobaren un gran nombre d'habitacions a banda i banda de la riera (14 i 6), amb material republicà i Alt Imperial. També hi havia una àrea de necròpolis. Recentment s'ha prospectat el lloc, i s'han identificat algunes parets, restes de paviments de *signinum* i una zona d'emmagatzematge amb *dolia*. També es cita l'existència al lloc d'un forn petit. El material recuperat a la zona va des de ceràmica Campaniana i ibèrica, i àmfora Itàlica, fins l'Alt Imperial (T.S. Clara A2), amb notable presència d'àmfora Tarraconesa. Tenim un indici, però, que ens indica l'existència d'un procés similar al d'altres jaciments. A la zona ha estat trobat en la prospecció un fragment de paviment de *signinum* realitzat tot ell amb fragments de ceràmica ibèrica de pasta sandvitx, és a dir que quan es va realitzar aquell paviment aquesta ceràmica era la més comú al lloc.

Ja hem trobat a Cal Ros de les Cabres un paviment igual, indici clar de la ràpida assimilació per part del món ibèric de les noves tècniques romanes.

Aquesta presència ibèrica es veu reforçada per l'existència, a poc més de 100 m. al Sud d'aquest punt, d'un jaciment testimoniats en superfície amb una cultura material totalment ibèrica, de cronologia ibèrica final, que va arribar fins a l'època de les àmfores Tarraconeses (probablement encara en el s. I a.C.). La relació d'aquest assentament amb Can Torradeta és prou clara, i de nou ens fa pensar en l'existència al lloc d'un conjunt més o menys ampli d'edificacions de l'ibèric final, que, posteriorment, al igual que en altres llocs, evolucionen cada cop vers formes més romanitzades.

Cal pensar que a Can Torradeta s'hi ha trobat algun fragment de mosaic amb tesselles de marbre (la zona es coneix també pel topònim de "la gran vilassa"), i que a tot el sector s'han efectuat més troballes (a **Can Miqueló (9.1)**) s'hi trobà una gran habitació pavimentada amb *opus signinum*, a la **Fornaca (9.5)** unes restes de parets associades a Campaniana A), el que ens fa pensar en una àrea amb una alta densitat d'ocupació al llarg d'aquest període.

* Al **Poblat a 200 m. del Cementiri (10.7)**- **Camí del Cementiri (10.6)**- **Alzina Surera-Can Tolrà (10.8)**, tenim documentat el complex procés d'evolució d'uns assentaments de l'ibèric final, molt interessant.

El Poblat a 200 m. del cementiri és un petit hàbitat d'època ibèrica final. Es un hàbitat amb sitges i diversos àmbits, dels quals sols coneixem alguns murs. Estava situat a mitja alçada d'una carena que baixa del massís del Montcabrer. La

seva filiació és clarament ibèrica (murs de pedra lligada amb fang, sitges, ceràmica ibèrica a mà, imitacions de vernissos negres, presència de fusaioles, etc.). L'origen del jaciment pot estar entorn mitjans de s. II a.C. (si no una mica anterior). El jaciment té dues fases, doncs sobre les construccions de l'ibèric final s'edifiquen posteriorment unes construccions Alt-Imperials (que es coneixen parcialment). En aquesta segona fase s'amortitzen les sitges ibèriques (a l'amortització hi apareix T.S. Sud-Gàl·lica), però l'aparença del mucli segueix sent molt rústega (no s'hi han trobat paviments de *signinum*, i entre el material recuperat hi predomina la tègula). En tot cas, aquestes construccions documenten la pervivència d'ocupació del lloc fins el moment de la T.S. Hispànica, i que l'hàbitat de l'ibèric final no fou abandonat, sinó reformat en una segona fase de construccions.

A uns 40 m. de desnivell d'aquest punt, però encara a la mateixa carena i elevat sobre la plana de Cabrils, s'hi troba un altre jaciment, el Camí del Cementiri, on s'excava una sitja plena de runa ibèrica (ceràmica a torn i a mà, i Campaniana) i, prop d'ella, restes de parets i paviment d'*opus signinum* (amb ceràmica ibèrica, Campaniana i comuna romana). Es tracta, doncs, d'una evolució molt semblant, que permet veure com continua existint una àrea d'hàbitat amb indígenes, però que començaran ja a adoptar noves tècniques constructives romanes.

El mateix trobem a l'Alzina Surera-Can Tolrà, un jaciment que està situat en el mateix camí del cementiri, anant cap a Burriac, per sobre (també a uns 40 m. de desnivell) del Poblat a 200 m. del cementiri. Aquí aparegueren diversos murs encaixats al sauló i un paviment d'*opus signinum*. En aquesta estructura s'hi recuperà un conjunt de material de filiació clarament ibèrica: Campaniana A Tardana i Campaniana B, ceràmica ibèrica a mà i a torn, àmfora Ibèrica i àmfora Itàlica Dressel 1, ceràmica ibèrica de tècnica tardana, imitació local de Roig Pompeià, és a dir, uns materials de l'ibèric final coetanis dels que podem trobar al Poblat. Aquí també hi trobem material Alt Imperial: T.S. Itàlica i T.S. Sud-Gàl·lica, àmfora Pascual 1 i Dressel 2/4.

És a dir, tots els assentaments de l'ibèric final d'aquest sector segueixen ocupats un cert temps durant l'Alt Imperi. En dos d'ells hi trobem clars indicis d'un tipus d'explotació lligat a les noves produccions (s'hi troba dòlia, i àmfores vinàries). Significativament, Can Tolrà i Camí del Cementiri presenten un tipus de pavimentació més elaborat, ja clarament influenciat pels romans, l'*opus signinum*. Les tècniques romanes, doncs, es difonen entre els hàbitats indígenes, fins i tot en aquests, ubicats en un punt certament allunyat de la plana.

La cronologia dels jaciments, però, també es molt significativa: s'abandonen en el moment on comença a decaure el gran comerç del vi laietà i la seva producció, un fet probablement molt indicatiu de la funcionalitat productiva d'aquests hàbitats.

Aquest conjunt de tres jaciments, doncs, ens documenta en primer lloc com en el període de l'ibèric final apareixen

nous hàbitats ibèrics, indígenes, que ocupen nous terrenys, probablement més adients per a les noves explotacions. La densitat d'ocupació de la zona és ben elevada. Posteriorment s'abandonen les antigues formes d'emmagatzematge i es construeixen noves estructures amb noves tècniques, si bé la continuïtat en la cultura material ens indica que els qui ho fan són els mateixos que ja ocupaven aquesta mateixa zona.

El veritable final de l'ocupació d'aquesta zona vindrà amb el final de l'època daurada del vi laietà, quan tots aquests petits hàbitats indígenes, que s'havien anat adaptant a la nova producció, s'abandonen molt probablement amb poca diferència de temps.

L'evolució pràcticament idèntica dels tres jaciments ens indica que no estem davant fenòmens puntuals, sinó davant fenòmens d'abast global.

* A **Can Modolell II** (12.9) tenim un interessant exemple de pervivença d'ocupació entre aquests dos moments. El jaciment és molt complexe, i sabem que sobre un camp de sitges de l'ibèric ple s'hi ubicà un petit hàbitat de l'ibèric final (finals s. II inicis s. I a.C.), amb algunes sitges associades. Al costat d'aquest hàbitat, i on sembla que també ha estat retrobat algun mur de l'ibèric final, s'hi edificà en època Alt Imperial un edifici de tipus cultual. Coneixem un paviment de terra batuda associat a T.S. Itàlica, associat a uns murs de blocs grans lligats amb fang. Aquestes primeres construccions, així com el mur retrobat en el nivell més profund (sota nivell V), foren construïts amb una tècnica que recorda molt a la ibèrica, amb pedres lligades amb fang. Malauradament, però, aquestes primeres fases són molt mal conegudes.

Aquesta estructura ja en el s.I d.C. tenia un caràcter cultual, com ho demostren les inscripcions més antigues trobades la lloc, algunes de les quals permeten pensar en l'existència d'un culte ja amb caràcter públic.

Com ja indicarem a l'hora de redactar la fitxa del jaciment, l'existència d'un precedent clar ibèric al conjunt cultual romà Alt i Baix Imperial (que perviu fins l'Edat Mitja, cristianitzat), ens porta a pensar en un fenomen d'*interpretatio* d'un culte indígena anterior. Si bé els arguments que proposem en aquesta fitxa no són definitius, probablement és una hipòtesi raonable que hauria d'intentar contrastar-se en futures excavacions.

* A **Can Madà** (13.10) fou excavat un forn de petites dimensions, identificat gràcies als materials apareguts com un forn productor d'imitacions locals de Campaniana B. Són unes imitacions amb pasta amarronada i cobertura exterior grisa, que apareixen en gran nombre de jaciments amb nivells de l'ibèric final (per exemple a Riera de Teià, a Burriac o a les Sitges de Can Modolell), un tipus de producte que ha de ser posat en relació amb una cultura material de caràcter indígena. La cronologia d'aquestes peces ha estat establerta entorn el segon quart del s. I a.C. (GARCIA 1992).

Prop del forn aparegueren les restes d'un *lacus* amb dipòsit anexe i *umbus* central, amb material datable entre el s. II-IV d.C.. També en aquest punt M.Ribas hi excavà les

restes de diverses habitacions espaioses, amb materials que van del s.I al s. V d.C., i s'han localitzat restes que podrien pertanyer a un hipocauste.

Sembla per tant que tornem a trobar un conjunt que ja havíem vist: assentament de l'ibèric final (en aquest cas un forn de ceràmica), que en època Alt Imperial esdevé un centre de més magnitud, i del qual tenim referències que ens indiquen que fou una vil·la.

Aquesta darrera constatació, l'existència d'una vil·la, amb una zona residencial clarament diferenciable, no sempre la trobem, però sí estem constatant com gran part dels jaciments de l'ibèric final presenten nivells Alt-Imperials posteriors.

* Al **Camí de Vista Alegre** (14.5) coneixem l'existència de diversos nivells d'abocament (que comencen en època Augustea) on s'aboquen les restes d'un assentament de l'ibèric final (amb cronologia inicial de segona meitat de s. II a.C.) que presenta materials que arriben fins a la data de l'abocament, indicí de la pervivença en l'ocupació del lloc. D'aquest assentament de l'ibèric final sols en coneixem una sitja amortitzada entorn el segon quart del s. I a.C., situada al costat de l'abocador, i la seva probable relació amb un centre terrissaire productor d'àmfora ibèrica. En època Augustea el lloc deu ser reformat d'una manera molt profunda, el que fa que s'aboquin aquí les seves restes. Les remodelacions, però, continuen al llarg de l'Alt Imperi, i fins el s.IV d.C., i sempre en els abocaments hi seguim trobant restes de l'hàbitat ibèric final, el que ens permet pensar que les reformes efectuades seguiren efectuant-se en el mateix punt.

Sembla lògic per tant pensar que es continua habitant en el mateix lloc, si bé molt probablement la fesomia de l'establiment deu haver canviat molt a partir de l'època d'August. Els primers abocaments d'aquest assentament, d'època Augustea, presenten com a material constructiu tègula i imbrex, els materials típics d'un habitat de l'ibèric final. El material que s'aboca en època Alt Imperial mostra algun element més luxós, com dos fragments de pintura mural. Serà el darrer abocament, realitzat aproximadament a partir del s. IV, el que presenta un nombre important de fragments de pintura mural i de paviment de *signinum*, probablement les estructures d'època Alt Imperial que en aquest moment són reformades.

En aquest jaciment, doncs, si bé d'una manera indirecta, hi trobem clars indicis d'una continuïtat en l'ocupació dels llocs, continuïtat que no implica absència de canvis, sinó més aviat al contrari, forts canvis en les estructures d'aquests assentaments.

* Al **Torrent de la Pólvora** (14.20) tenim documentat un assentament del qual coneixem sis habitacions, si bé no d'una ortogonalitat perfecta. Una de les habitacions es pavimentada amb *signinum* i en una altra un paviment de rajoles de terra cuita, bipedals. En una tercera habitació hi havia un clot per a un *dolium*, del qual se'n trobaren fragments. Prop de les habitacions s'hi trobà un dipòsit

recobert d'*opus signinum* i sepultures. També hi ha algun fragment de marbre tallat potser per a un paviment.

El que és més interessant d'aquest nucli però, és que presenta materials des d'inicis de s. I a.C., amb alguns d'ibèrics, fins el s.I d.C. (tan sols hi ha una moneda Baix Imperial), el que sembla marcar una curta cronologia de l'assentament. M. Ribas quan va excavar aquest jaciment va indicar com "a molta profunditat, sota les restes de la vil·la, apareixen fragments de ceràmica ibèrica junt amb altres de Campaniana; això i la seva situació al cim d'unturó ens fa creure que aquest lloc devia esser habitat pels ibers" (citad per PREVOSTI 1981a p. 446).

No hi pot haver-hi dubte, doncs, sobre l'origen de l'assentament, un assentament que, com molts altres d'aquest moment, veiem que denota una situació i unes estructures productives que ens fan pensar en un indret relacionat amb el cultiu de la vinya, si bé aquest és un aspecte encara poc contrastat.

* A **Figuera Major** (14.25) tenim documentat en un mateix punt un jaciment ibèric final i posteriorment un de Romà, situat en el vessant de la muntanya just per sobre del camí dels Contrabandistes. Del primer coneixem la referència a unes habitacions ibèriques, i del segon una planta amb quatre habitacions realitzades amb aparell barroer, en una de les quals hi havia un paviment de *signinum*, en una altra un dipòsit amb bordó de mitja canya, i en una tercera, amb el sol compost únicament pel sauló aplanat i retallat, uns forats circulars sobre un petit graó més elevat. Recentment, prospectada la zona, s'han identificat uns murs a la zona, que presenten materials constructius romans (tègula i àmfora), així com un fragment d'àmfora Greco-Itàlica i molta tègula.

El material que recuperà Ribas en les estructures que qualificà de romanes, amb Campaniana B (una amb un grafit ibèric), ceràmica ibèrica a torn, ibèrica a mà, àmfora Dressel 1, pot correspondre a un petit hàbitat ibèric final inicial. La troballa recent de murs de tècnica que sembla la ibèrica tardana, així com d'un fragment d'àmfora Greco-Itàlica reforça aquesta hipòtesis. Ens pot indicar un inici del jaciment ibèric entorn mitjans de s. II a.C..

Les estructures excavades per Ribas semblen correspondre a un assentament de caire productiu, amb presència de paviments en *signinum* i un dipòsit, però el jaciment no deixa de tenir un caire bastant indígena (habitació amb el sauló retallat, on hi ha dos forats excavats al sauló sobre un graó, que recorden alguns elements trobats a Can Balençó (13.17), que s'interpreten com a clots per sostenir àmfores).

No coneixem materials posteriors a la T.S Sud-Gàl·lica i l'àmfora Dressel 2/4 (excepte quatre monedes de s.III i IV) el que de nou ens porta a pensar en un hàbitat la vida del qual va estar molt condicionada al fenomen del vi laietà.

De tot a manera a la zona hi ha restes d'una necròpolis i d'un forn, i s'hi cita la troballa de restes de mosaic, dades no massa clares però que podrien indicar la pervivença del lloc.

* Al **Forn de les Casetes (14.38)- Can Pou (14.39)- Propietat del Sr. Regas (14.40)** també ens trobem un cas de pervivença d'un hàbitat de l'ibèric final, amb un lleuger creixement de l'àrea d'ocupació. Així tocant a la riera s'ha descobert un forn d'àmfores Laietanes 1, amb la seva escombrera. Al costat del forn, a Can Pou, on s'hi citaven restes constructives romanes, s'hi ha trobat Campaniana A Tardana i material ibèric i romà Alt Imperial. Finalment al promontori situat sobre aquesta zona s'hi trobà ceràmica ibèrica i romana (la zona es troba molt arrassada). No hi ha per tant cap àrea on només aparegui material ibèric o material romà, i el que hi ha és un ampli sector amb materials i estructures entre el promontori (on possiblement hi hagué l'hàbitat), i el forn (que lògicament havia d'estar situat prop del curs d'aigua).

El conjunt de troballes, però, ens documenta de nou la relació dels hàbitats de l'ibèric final amb les primeres produccions vinícoles, així com la seva pervivença en època Alt-Imperial.

El darrer material trobat, la T.S. Hispànica, ens indica de nou que el final de l'assentament fou bastant prematur.

* Al **Sot del Camp (16.2)** tenim un nou cas de pervivença de l'ocupació des de l'ibèric ple fins l'Alt Imperi. S'excavà un conjunt de tres habitacions delimitades per dues parets de pedres grolleres i morter de calç, dues de les quals estan pavimentades amb *opus signinum*. L'hàbitat està situat dalt d'un important barranc, al costat del qual passa una riera. En aquest punt s'hi trobà un forn, que sabem que produí Laietana 1, Pascual 1 i Dressel 2/4. El material recuperat a l'excavació de l'hàbitat ofereix algun material de s. III a.C. (Proto-Campaniana), així com material de l'ibèric final (Campaniana B, imitació de Campaniana, grisa emporitana, ceràmica de cuina amb un cordó, una fíbula de navacilla, un as ibèric d'*Iliduro*, etc..). El més significatiu, però, és que el darrer material trobat (hi aparegué T.S. Aretina, T.S. Sud-Gàl·lica i T.S. Hispànica) marca una cronologia final de les estructures molt alta, el que permet veure com aquest assentament, abans de finals de s. I d.C., era encara un assentament petit, amb paviments ja de tècnica romana, però molt allunyats encara de luxes posteriors (con són la major part dels que estem trobant en aquest tipus d'hàbitats que perviuen), i que si bé presenta ja aspectes diferenciats dels hàbitats ibèrics que l'han precedit, no presenta encara les grans diferències que l'implantació del model de la vil·la provocarà en l'evolució dels hàbitatges d'aquest territori.

En aquest jaciment tenim aturada en un moment molt concret l'evolució dels hàbitats provinents de l'ibèric final que en altres jaciments no hem pogut veure (un cas semblant per exemple a l'hàbitat documentat a Figuera Major (14.25)).

* A **Torre Martina (24.1)** tenim també un cas significatiu de pervivença en l'ocupació d'un assentament des d'època ibèrica final fins l'Alt Imperi. Tot i que no és un jaciment massa ben conegut, sabem que a la part baixa s'hi trobaren unes

sitges, molt probablement ibèriques (amb un crani en el reompliment), i que en les excavacions de les habitacions trobades al turó hi aparegué material republicà (Campaniana B, Campaniana C, àmfora Dressel 1). Posteriorment el lloc presenta alguns paviments de *signinum*, associats sempre a conjunts ceràmics de caire industrial (tègula, àmfora), indicis del caràcter funcional de l'àmbit.

Finalment, la troball d'àmfora Pascual i Dressel 2/4 ens posa en contacte de nou amb el fenomen de la producció vinària, i la cronologia final de l'assentament (que sembla acabar amb la T.S. Sud-Gal·lica) respón un cop més al model d'hàbitat de l'ibèric final que perviu durant un cert període del s. I d.C., fins el moment on comença a decaure el gran comerç del vi laietà.

* A El Roser-Mujal (26.2) tenim un dels exemples que millor coneixem d'aquest fenomen de pervivença entre el període ibèric final i l'Alt Imperi.

Les excavacions han posat de manifest l'existència al "Mujal" d'un hàbitat de l'ibèric ple (s. IV), del qual no coneixem estructures però sí estrats. A partir de mitjans de s. II a.C., però, trobem un volum important de materials a la zona del Turó de "El Roser", que ens indiquen l'existència en aquest moment d'un hàbitat al lloc, que perviu fins època Augustea (es coneixen materials de 1ª i 2ª meitat de s. I a.C.). En època Augustea l'hàbitat sofreix un fort canvi, i s'edifiquen noves estructures. Aquestes noves estructures, però, corresponen encara als habitants ibers de l'indret. Es tracta en tots els casos de murs ibèrics, de pedra irregular lligada amb fang, que sols en determinats punts es reforça amb calç. Aquests murs han estat qualificats d'ibèrics pel seu excavador (LOPEZ 1982 p. 60). els paviments són de terra batuda. La cultura material que apareix als estrats és majoritàriament la ibèrica (amb important presència de ceràmica a mà, *ponders* idèntics als ibèrics, comuna ibèrica, etc..). El que és molt interessant és que en aquest sector s'hi troben també alguns paviments de *signinum*. Un exemple pot ser molt indicatiu: en les excavacions de l'any 81-82 s'excavà un dipòsit recobert de *signinum*. El *signinum* es recolzava en unes parets de pedra seca, ibèriques, que no utilitzaven la calç. Era per tant un dipòsit que aprofitava les noves tècniques romanes, però que constatava la pervivença de la tradició constructiva indígena.

Paral·lelament, en aquest punt ha començat a funcionar un temps abans un forn d'àmfores Laietanes 1 (és a dir, anterior al gran canvi de les estructures d'habitació d'època Augustea). De nou, doncs, els forns apareixen com un pas intermig entre les estructures de l'ibèric final (ja amb un fort grau de romanització), i els hàbitats de l'Alt Imperi.

En el cas de El Roser-Mujal el forn no sols produeix àmfora Laietana 1, Pascual 1 i Dressel 2/4, sino que significativament també elabora ceràmiques de clara tradició ibèrica.

El final del jaciment, com en molts altres casos que hem vist, coincideix amb l'inici del decliu de les produccions vinàries de la Laietania.

Tots aquests hàbitats que hem resumit aquí, mostren una clara pervivència entre les estructures de l'ibèric final i l'Alt Imperi, amb una total continuïtat en l'ocupació. Podem detectar, però, com comencen a produir-se canvis en aquests hàbitats. Tot i que els coneixem generalment malament, hem pogut observar com molts d'ells estan construïts amb murs de tècnica indígena (alguns amb materials romans reaprofitats), i com poc a poc s'hi introdueix la calç en algunes edificacions (l'exemple de "El Roser-Mujal" és en aquest cas molt significatiu). També veïem com en molts d'ells hi trobem paviments d'origen romà republicà, els d'*opus signinum*, però en alguns casos són paviments que permeten entreveure que pertanyen encara a assentaments ibèrics: o s'han realitzat amb ceràmiques ibèriques, o bé es recolzen en murs o estructures de factura ibèrica. En general, però, tots aquests hàbitats ens mostren una estreta relació amb el món de la producció vinícola, bé per posseir forns productors d'àmfores vinàries, bé per presentar en molts casos àrees de dipòsits en *signinum* o d'emmagatzematge de dolies que podem posar en relació amb aquesta producció.

Finalment, cal dir que les estructures que tenim documentades al final de l'època republicana o inicis de l'Alt Imperi corresponen en la seva major part a uns assentaments aparentment romans (ja s'utilitza la calç, ja hi ha paviments de *signinum*, dipòsits, etc.), el que sempre s'ha interpretat com la *pars rustica* de la suposada vil·la. Si ens fixem en tots aquests casos, però, l'aparença general de les construccions és més aviat precària, molt sencilla, i ens permet entreveure que es tracta en realitat de les estructures finals d'un tipus d'hàbitat més antic que s'ha anat adaptant als nous canvis. No hem trobat en cap cas la part residencial de la vil·la republicana perquè molt probablement l'estructura que hem trobat no és una vil·la, sinó un hàbitat de l'ibèric final que s'ha anat romanitzant i adaptant a les noves innovacions tecnològiques i constructives introduïdes.

Hàbitats de l'ibèric final que sofreixen un petit desplaçament.

Hi ha alguns assentaments de l'ibèric final que si bé documenten una pervivència sense interrupcions al llarg de l'ibèric final (alguns anterior) i l'Alt Imperi, aquesta es produeix amb un lleuger desplaçament de l'hàbitat. Les estructures d'habitació en un moment concret es desplacen una curta distància, situant-se en un emplaçament nou, però molt a prop de l'hàbitat anterior. Evidentment no sempre és factible identificar aquest desplaçament, i sols ha estat

possible fer-ho en el cas d'alguns jaciments que, per la seva proximitat espacial, i per la coincidència entre les cronologies, permet pensar que aquest desplaçament va tenir lloc.

Es possible identificar aquest desplaçament a:

* **Turó de Montgat (1.1) - Can Alzina (1.5)**. Al Turó de Montgat va existir un assentament ibèric des d'època ibèrica plena fins a mitjans de s. I a.C. (el darrer material que s'hi troba són produccions B-oides i un fragment d'àmfora Pascual 1 -a part d'un únic fragment de T.S. Clara A-). El lloc és per tant abandonat en aquest moment, però en canvi, just a sota el Turó, a Can Alzina, es coneix l'existència d'un paviment d'*opus signinum* que fou destruït per la construcció de la via del tren. La cronologia d'aquest tipus de paviments podria indicar-nos que hi ha una relació entre tots dos fenòmens.

* **La Serreta (4.2)- Can Teixidor (3.5)- Bell Resguard (3.3)**. Aquests tres jaciments formen part d'un mateix nucli de poblament, ubicat entorn el turó de la Serreta.

A la Serreta, a la zona del C) Catalunya, s'hi trobà ceràmica ibèrica a torn i a mà, grisa emporitana tardana, àmfora ibèrica, alguns fragments de tègula i fragments d'escòria ceràmica recremadíssima. Sembla per tant un conjunt de materials provinents d'un hàbitat com a mínim de l'ibèric final. Prop d'aquest turó, a la zona de Can Teixidor s'hi trobaren també les restes d'una necròpolis Hallstattica, així com unes sitges de l'ibèric ple (amortitzades amb materials de finals de s. III i la meitat de s. II a.C.). Tot aquest conjunt permet pensar que a la zona de la Serreta hi existí un assentament de l'ibèric ple (i possiblement d'origen més antic). Aquest hàbitat va arribar fins el moment de l'ibèric final (s'hi troba tègula). En els vessants del Turó, a la part baixa, s'hi documenten però estructures més tardanes. A Bell Resguard s'hi excavà un mur de pedra petita i grans trossos de dòlia posats en sec. S'hi trobà Campaniana A en un estrat barrejat amb material Alt Imperial, així com fragments d'*opus signinum*.

A Can Teixidor s'hi excavà un petit hàbitat, de dues habitacions. Una era estreta, amb un retall circular a l'argila de base d'uns 70 cm. de diàmetre, per col·locar-hi la base d'un gran vas d'emmagatzematge (de fet més que una habitació es un petit rebost). L'altra habitació, amb parets estucades, tenia una dòlia, i en el centre un dipòsit llarg i estret, ovalat als extrems, en part excavat al subsol. Tenia una pedra falcada al mig. El conjunt de les dues habitacions (on s'hi trobà material des de la Campaniana B fins material Baix Imperial) té un aspecte molt precari, i sembla indicatiu d'un petit centre dedicat a la producció agrícola (vi?).

A tocar d'aquest punt, en els jaciments de **Can Ventura-Laboratori Cusi (1.4-3.4)**, s'hi efectuaren troballes que semblen pertanyer a una vil·la romana (amb restes de mosaics policroms, etc..), el que potser ens marcaria la darrera fase d'ocupació en època antiga d'aquest indret.

El conjunt dels diversos jaciments és molt interessant perquè ens permet observar la continuïtat en la ocupació del lloc quasi sense interrupcions des d'època ibèrica plena fins el Baix Imperi, amb un desplaçament de l'hàbitat molt reduït, i seguint un model que trobarem en altres jaciments. L'hàbitat de l'ibèric ple (en aquest cas amb sitges a la part baixa) comença a adoptar algunes tècniques romanes (utilització de la tégula), així com nous mètodes d'emmagatzematge (dòlia trobada en la construcció del Bell Resguard i gran vas i dòlia a Can Teixidor), que probablement cal posar en relació amb l'introducció o potenciació de nous cultius, com la vinya. Posteriorment sorgeixen al lloc instal·lacions més adequades per al seu cultiu i producció (i en altres jaciments, trobarem els forns). Probablement tampoc deu ser casual que l'amortització de les sitges coincideixi amb aquest inici dels nous assentaments lligats al cultiu de les noves produccions.

* A Las Pergolas (7.4)- Ca l'Escoda (7.9), tenim documentat un fenomen similar. A las Pergolas, sota unes cisternes d'*opus signinum* Alt-Imperials (a l'aire lliure, no relacionades amb el vi) aparegué un estrat ibèric de la meitat de s. I a.C., si bé amb algun material més antic (segona meitat de s. II a.C.). Aparegueren restes de dòlia així com d'escòria de ceràmica i de ferro, el que ens fa pensar en un assentament relacionat amb un forn proper. A Ca l'Escoda s'hi ha localitzat un forn, habitacions amb un mosaic de tesselles blanques i negres, i paviments de *signinum* amb tesselles de marbre. Tenint en compte que també a Las Pergolas s'hi han trobat indicis d'un assentament d'un cert luxe (*tegula mamatae*, marbre) es possible que es tracti de dos sectors d'un mateix assentament. En tot cas, a las Pergolas, zona on tenim testimoniada una àrea més industrial, és on hi trobem els nivells ibèrics, mentre que a Ca l'Escoda (probablement una vil·la, d'origen Augusteu) aquests materials ja no hi són presents.

En tot cas l'esquema d'un assentament inicial ibèric, al qual s'hi sobreposa un assentament de caire productiu, finalment prop del qual sorgeix un establiment tipus vil·la, sembla també constatar-se en aquest cas.

* Prop de Cal Abril (10.3)-les Feixes de l'Arlot (10.4). A "Prop de Cal Abril", jaciment situat a la mateixa alçada que el poblat a 200 m. del cementiri, a l'altre costat d'una riera, ha estat recentment identificat un forn circular situat a més de 235 m. d'alçada, situat en el vessant, amb material en superfície de cronologia Alt-Imperial (de la T.S. Sud-Gal·lica fins la T. S. Clara A), molt a prop del qual també s'hi ha identificat una àrea amb material superficial nombrós ibèric (ceràmica ibèrica a mà i a torn), però ja en un contexte romà (tégula, ímbrex, ceràmica comuna romana, àmfora romana, dòlia i T.S. Sud-Gal·lica)(finca dels "Garrofers"). Es a dir, tenim un forn Alt-Imperial situat prop d'un assentament de cronologia inicial similar, però amb clars indicis d'estar ocupat per indígenes. L'ubicació

del forn no sembla gaire d'acord amb els canons més habituals d'establiment de forns romans. Prop del lloc es té també la notícia de la troballa d'un *lacus*, amb paviment de *testaceum* i bordó de *signinum*, possible indicatiu de l'existència d'unes estructures més complexes que estaven relacionades amb el forn.

Més cap al Nord-Oest, a les Feixes de l'Arlot, s'hi trobà ceràmica ibèrica i republicana, així com enterraments en tègula, possible indicatiu d'una necròpolis antiga.

En tot cas els dos jaciments testimonien l'ocupació en el moment ibèric final i Alt Imperial (coincidint amb el final del Poblats a 200 m. del cementiri) d'aquestes vessants, una zona de clara tradició indígena però que sembla haver-se adaptat a les noves circumstàncies, iniciant, com ja veiem en els jaciments propers, les produccions relacionades molt probablement amb el cultiu del vi. En tot cas, però, aquests jaciments, igual com Can Tolrà, Poblats a 200 m. del cementiri i el Camí del Cementiri, no indiquen un fenomen de descens a la plana, sinó un fenomen d'ocupació d'unes àrees aptes per a unes determinades produccions, explotades (com testimonia l'ubicació del forn) fins al màxim.

*** Entre el Torrent d'en Grau i Torrent de Can Pelat (10.10)** és una àrea on coneixem dos jaciments situats molt a prop. En el vessant del turó M. Ribas hi excavà les restes d'un assentament ibèric, on també s'hi excavaren dues sitges (plenes amb material ibèric: ceràmica ibèrica pintada, *pondera*, plom, etc..), el que sembla indicar un hàbitat ja de l'ibèric final.

A la part baixa de la mateixa carena, M. Ribas hi va trobar restes de construccions romanes, amb restes de parets, restes d'*opus signinum*, i ceràmica grollera i feta a torn. Tot i que tenim molts pocs indicis cronològics, aquest model ja l'hem trobat a altres jaciments de la mateixa vall de Cabrials i en altres punts, documentant el petit canvi d'emplaçament que es produeix al final del període ibèric final en determinats assentaments, ocupant un nou emplaçament que com ja hem vist no sempre suposa un acostament a la plana, encara que en aquest cas sí.

*** A La Guardiola (12.13)** coneixem l'existència en una mateixa àrea (l'actual urbanització) d'una sitja ibèrica amortitzada entorn la primera meitat de s. I a.C., possible indicatiu del final de l'ocupació d'aquest punt, i prop de la riera la troballa d'una habitació pavimentada amb *opus signinum* amb tesselles blanques, formant un semi-cercle. Si bé no coneixem amb exactitud l'ubicació de la sitja, ens indica que prop d'aquest punt hi existia un hàbitat de l'ibèric final, que abandonà la producció lligada a les sitges, i prop del qual fou fundat posteriorment un nou assentament, amb indicis d'un grau més alt de romanització. Coneixem altres exemples com aquest, que ens permeten suposar la continuïtat d'ocupació entre un indret i l'altre.

*** A Ca La Madrona (14.8) - Can Bada (14.9) - Propietat del Sr. Farina (14.7) - Forns de Sta. Cecília (14.6)** tenim un conjunt de jaciments (amb els quals també estan relacionats

Can Majoral (14.19) i Camí de Vista Alegre (14.5)), que presenten una evolució complexa però interessant.

Sabem que en època ibèrica plena el forn està en funcionament, almenys fins a finals de s. III a.C. principis de s. II a.C., però les troballes als jaciments propers del Camí de Vista Alegre, Can Bada i Can Majoral, així com al mateix abocador dels forns, permeten pensar que el forn segueix produint. Paral·lelament sabem que a Ca la Madrona foren destruïdes unes sitges ibèriques, de les quals no en coneixem la cronologia. També a la propietat del Sr. Farina tenim documentades algunes sitges d'època ibèrica, al costat d'un abocador amb material ibèric i romà -*dòlia*, tègula, fragments de *testaceum*-. si bé l'absència d'importacions no permet afinar la datació. L'existència d'un assentament d'època ibèrica final, de s. II a.C., està testimoniada a Can Bada (14.9), on entorn el tercer quart del s. II a.C. s'aboquen en una enigmàtica estructura les restes d'un assentament probablement relacionat amb el forn.

A Ca la Madrona (14.8) s'excavaren restes d'habitacions romanes, amb algun tros de mur de tapia, murs de pedra lligada amb calç, paviment de *testaceum*, i una *dòlia in situ*. Al seu costat hi havia una gran necròpolis, amb algun element reaprofitat d'una construcció propera (cornissa de pedra, *signinum* retallat, etc.). El material que es coneix aparegut a les estructures és molt escàs, però hi ha Campaniana A i B, material ibèric, i un possible fragment de Proto-Campaniana del Taller de Roses.

En aquest confús conjunt, doncs, sabem que hi havien en una àrea bastant reduïda, diverses sitges ibèriques, un forn ibèric que perviu fins a fabricar les primeres produccions Tarraconeses, un indret on s'hi aboquen restes d'un assentament de l'ibèric final, i finalment un assentament que perviu des d'època ibèrica final (però amb indicis d'ocupació ja en època ibèrica plena, almenys al s. III a.C.) i que arriba a esdevenir un centre de poblament important en època Alt i Baix Imperial.

Es possible per tant pensar que el mateix nucli que en el moment de l'ibèric ple és un forn d'àmfores ibèriques (i que podia tenir ben a prop una àrea d'hàbitat (Ca la Madrona) i d'emmagatzematge (sitges)), sofreixi alguns canvis en època ibèrica final (sobretot a partir del tercer quart del s. II a.C., moment on tenim constatat un abocament important de diverses desferres en l'abocador de Can Bada). A partir d'aleshores el centre presenta indicis importants de canvi (no molt després començaran a produir-se imitacions d'àmfores vinàries al forn, i trobem *dòlia* associat a material ibèric en els abocaments de la Propietat del Sr. Farina) que segurament degueren concretar-se en canvis soferts en l'hàbitat de Ca la Madrona, malauradament molt mal conegut.

La pervivença fins època Alto-Medieval d'aquest centre, però, pot ser un indicatiu de la seva forta reconversió en els períodes precedents (molt probablement serà ja una vil·la en època Alt-Imperial).

* A la Vil·la romana del Morrell (15.1) s'hi excavaren les restes d'unes habitacions romanes, dues de les quals

pavimentades amb *signinum* (amb cinc paviments superposats), i un *Jacus* proper. També s'hi trobà un forn circular de 3 m. de diàmetre, amb unes escombreres situades ben a prop que testimoniaren la producció d'àmfora Pascual 1 i Dressel 2/4. El material recuperat a les estructures contenia alguns materials de l'ibèric final (Campaniana B, àmfora Itàlica, ceràmica ibèrica) així com material Alt-Imperial, mostrant-nos de nou la pervivença entre una època i l'altra, amb el moment culminant de la producció vinícola.

Per sobre d'aquest punt, a la mateixa vall, s'han identificat les restes d'un hàbitat ibèric, amb materials bàsicament púnics, si bé hi ha algun fragment d'àmfora Itàlica, el que permet pensar que és un hàbitat de l'ibèric ple que perdura fins la primera meitat del s. II a.C..

Sembla per tant probable que pugui establir-se una relació entre ambdós jaciments, i si bé no hi ha una clara successió sense discontinuïtat entre l'un i l'altre, sí que ens mostren el canvi de pautes d'ocupació que es produeix entre el final del món ibèric ple i les noves estructures de l'ibèric final. Aquest canvi, com ja vàrem veure, correspon a un fenomen molt més general.

Es interessant destacar també com les estructures de l'ibèric final esdevenen en època Alt-Imperial zones d'hàbitat pavimentades amb *signinum* (sen's parla de cinc paviments superposats): és a dir, que l'evolució cap a innovacions portades pel món romà és general en molts d'aquests jaciments.

* A la vil.la romana de St. Pere (15.3) i el Jaciment ibèric de St. Pere (15.4) trobem un fenomen similar, amb un desplaçament més curt. En el vessant del promontori de St. Pere s'hi ha trobat material clarament ibèric (vora d'àmfora Greco-Itàlica, ceràmica ibèrica, àmfora apul.la), que juntament amb l'antiga troballa d'una moneda del s. III a.C. indiquen la possibilitat que existís un hàbitat de l'ibèric ple. Aquest hàbitat ocupa aquest punt fins la segona meitat del s. II a.C. (cronologia que podria marcar l'àmfora Apul.la), moment on l'hàbitat es desplaça unes quantes desenes de metres i es situa uns metres més avall, més a prop de la Riera. En aquest punt s'hi va veure un forn, que no ha estat mai excavat. En el jaciment s'hi ha trobat àmfora Pascual 1 i Dressel 2/4, potser indicatiu d'alguna producció al lloc.

En aquestes estructures de la zona baixa s'hi trobaren restes de paviments més luxosos (*opus marmoreum*, restes d'un mosaic policrom), però entre els materials recuperats hi apareixen també elements de l'ibèric final (àmfora ibèrica), repetint un esquema que estem trobant en nombrosos jaciments, on el canvi en les pautes d'assentament es dona a mitjans o tercer quart de s. II a.C., i a partir d'aquell moment la continuïtat és un fenomen molt extès, almenys fins ben entrat el s. I d.C.. Aquesta continuïtat torna a anar lligada a la presència d'un forn, i de fet la ubicació del jaciment "romà", que s'acosta més al llit de la riera, fa pensar de nou en un centre productor de terrissa. L'evolució, doncs, és ben paral.lela a la d'altres jaciments.

En aquest cas el jaciment sembla que va perviure fins època Baix-Imperial.

Alguns elements a destacar.

De l'evolució similar de tots aquests jaciments, que permeten veure bastant clarament com hi ha nombrossos assentaments de l'ibèric final que perviuen almenys algun temps durant l'Alt Imperi (alguns amb un curt desplaçament de l'hàbitat), podem destacar-ne alguns elements molt interessants:

- Bona part dels jaciments que coneixem de l'ibèric final mostren ja des de les seves primeres fases un interès especial en elements que podem relacionar amb cultius no cerealístics: s'amortitzen les sitges i alguns ja no en tenen (almenys no les hem documentat), apareixen en els jaciments nombrossos fragments de dòlies (el que pot ser posat en relació amb aquest tipus de producció), trobem indicis de construccions de dipòsits recoberts amb *signinum* des d'un moment ben precoç, en algun cas (com a Cal Ros de les Cabres, substituint un dipòsit anterior). I, finalment, sabem que en èpoques posteriors bona part d'aquests jaciments tindran forns productors d'àmfores vinàries, el que ens pot indicar ja quin fou el tipus de producció que orientà ja de bon principi la seva activitat.

Si bé no és lògic pensar en una substitució de cultius, doncs el cultiu del cereal era necessari per garantir l'alimentació bàsica, sembla clar que es produeix una inflexió en les proporcions dedicades a cada producció, inflexió on el cultiu del ví mostra un creixement molt important.

- Bona part d'aquests jaciments que hem descrit ocupen àrees de pendent i de vessant, allunyats de les zones més planes. Testimonien una explotació del territori molt forta, amb el cultiu i la posada en explotació de terres en vessant on s'ubiquen també dipòsits de caire industrial i fins i tot forns. Aquests territoris tenen en alguns casos un clar precedent de l'ibèric ple, i es fa molt difícil pensar a situar en aquests indrets un altre tipus d'habitants que no siguin els mateixos indígenes que ja hi habitaven, com de fet ens testimonia la cultura material d'aquests jaciments.

- El final de molts d'aquests jaciments es produeix en el moment on comença a decaure el gran comerç del ví laietà, i on comencem a trobar assentaments importants que abandonen aquest tipus de produccions (per exemple Torre Llauder). Aquest fet de nou planteja el lligam entre aquests assentaments i el fenomen del ví laietà. Alguns jaciments continuen existint, però molts altres, especialment aquells que es trobaven situats en punts elevats, probablement molt especialitzats en aquest tipus de producció, s'abandonen en aquest moment o poc després.

- Aquest recull d'alguns dels jaciments més ben coneguts de l'ibèric final que pervieun en època posterior, és prou indicatiu com per poder pensar que bona part d'aquests hàbitats Alt Imperials no només tenen un precedent ibèric final (una dada que ja havia quedat bastant clara amb l'estudi dels forns), sino que en alguns casos la seva especialització en produccions relacionades basicament amb el cultiu de la vinya és un fet que ja venia marcat des del principi del seu establiment, és a dir des de finals de s. II a.C. o inicis s. I a.C., i que l'únic que s'ha anat produint al llarg del s. I a.C. i inicis de l'Alt Imperi ha estat un perfeccionament en les seves infraestructures (amb l'adopció de la tècnica del *signinum*, millors tècniques constructives, generalització de les dòlies), que permeten vers mitjans del s. I a.C. iniciar un volum de producció massiu que probablement té molt poc a veure amb les produccions inicials.

Aquests jaciments ens mostren com la seva ubicació fou vàlida per a desenvolupar a partir de la segona meitat de s. I a.C. una gran producció vinícola, i tenim indicis que aquest producció vinícola apareix ja en un moment inicial en alguns d'ells (dipòsits de Cal Ros, etc..). Per tant, sembla lògic pensar que ja des de bon principi alguns d'aquests jaciments s'ubicaren en zones vàlides per al cultiu de la vinya, i que si bé inicialment aquest cultiu no fou l'únic ni tan massiu², vers un moment que podem situar entorn el segon quart del s. I a.C. aquest serà el producte principal que es conrearà a la comarca (encara que evidentment no l'únic).

Finalment, cal dir que aquest fenomen de pervivença comença a ser identificat clarament en altres zones de Catalunya, no sols aquí: per exemple a Darró (LOPEZ 1989, LOPEZ-FIERRO 1991), a Can Boades (DAURA ET ALII 1987), a l'Alt Penedes (CEBRIA ET ALII 1991 p. 94 i ss.), etc...

² Es evident que també hi ha jaciments de l'ibèric final que testimonien un tipus de producció agrícola de caràcter cerealístic (almenys això ens fa pensar la presència de sitges), i que aquests cultius continuaran en època Alt-Imperial (sabem que també hi ha sitges en època Alt-Imperial).

2.4.5 - LES VILLAE

Abans de tractar molt breument en aquest apartat del problema de les vil·les romanes en època Republicana al Maresme, cal en primer lloc realitzar algunes precisions terminològiques.

En el treball de M. Prevosti sobre el poblament al territori d'*Iluro* en època romana, es recollia una definició de vil·la romana amb un caràcter molt ampli (PREVOSTI 1981a p. 28, proposta reelaborada a PREVOSTI 1984 i PREVOSTI 1991), que aconseguia recollir sota una mateixa definició el conjunt d'hàbitats i assentaments establerts en el territori sota pautes romanes, però que no aconseguia marcar les diferències existents entre un tipus d'hàbitats modestos amb una clara funció productiva i una limitada funció residencial, d'uns hàbitats on el que predominava era sobretot la vessant residencial del centre (independentment d'una important dimensió productiva).

Les investigacions arqueològiques dels darrers anys han posat de manifest l'existència d'un conjunt molt nombrós d'assentaments al Maresme que podrien respondre a les característiques demanades en aquesta classificació per a ser una vil·la, i que en canvi no poden ser qualificades com a tals. Per nosaltres el terme vil·la implica l'existència en aquell assentament d'un conjunt d'elements arquitectònics que diferencien la zona residencial, o *pars urbana*, de la zona productiva, o *pars rustica*. Tot el que no respongui a aquest model haurà de rebre un altre nom, però no el de vil·la. Els petits hàbitats que hem documentat en el nostre treball, molts d'ells situats en el vessant de les muntanyes, molts d'ells consistents en un grup reduït d'habitacions, amb una clara funció productiva (molts presenten àrees destinades a l'emmagatzematge en *dolia*, dipòsits recoberts de *signinum*, etc..), no poden ser qualificats de vil·la. La vil·la implica l'existència d'algunes dependències exclusivament residencials, i la disposició de les diverses estances i àrees (sovint amb zona de banys, peristils) d'una determinada manera. No es pot generalitzar el terme vil·la a tots aquells establiments d'època romana que utilitzen tècniques constructives romanes (tègula, estucs, paviments en *signinum*), doncs aquests elements són massa difosos com per servir-nos de pauta per classificar aquests assentaments.

Seguint un criteri del terme vil·la més restrictiu, hem de considerar que presenten indicis que poden correspondre a una vil·la els següents Jaciments:

- A **Can Ventura** (1.4)-**Can Cusi** (13.4) s'hi citava la troballa d'un mosaic policrom així com d'una instal·lació de banys (amb aplacats de marbre, i una figureta). Excepte un fragment de Campaniana A i un de ceràmica grisa ibèrica el reste de material és Alt-Imperial (la T.S. Sud-Gal·lica és el més antic).

- A **Cant Sentromà** (2.1) si bé sols coneixem les estructures de la *pars rustica* hi ha prou indicis per considerar que estem davant d'un vil·la propiament dita (amb pervivença fins l'actualitat), on la *pars urbana* pot estar sota la masia actual. Les primeres estructures pertanyents a la vil·la han estat datades arqueològicament en el s. I d.C., si bé hi havia material anterior.

- A **Ca l'Andreu** (2.3) s'excavaren uns banys (amb hipocauste, etc..) pertanyents a una vil·la. Aquestes estructures foren datades per estrats de mitjans de s. II d.C., si bé hi havia material republicà en estrats d'aquesta època.

- A **Riera de Teià** (3.2) aparegué un fust de columna, dos peces de marbre i algun reste de paret estucada d'època Baix-Imperial. Aquests febles indicis d'un possible assentament luxós s'han de relacionar o bé amb la fase tardana del jaciment, o amb el nucli de **El Palau** (5.2).

- A **Cal Ros de les Cabres** (3.6) fou excavada ja fa anys la *pars urbana* d'una impressionant vil·la romana, amb mosaics, fragments escultòrics de marbre, un capitell corinti, *tegula mamatae*, etc... També es coneixen algunes dependències de la *pars rustica*. Les primeres estructures documentades arqueològicament, però, corresponen a un assentament de l'ibèric final. Posteriorment el lloc esdevingué un centre productor d'àmfora, amb dependències dedicades a la producció del ví, que almenys està en funcionament fins època Augustea (s'hi produí àmfora Laietana 1 i Pascual 1). No sabem com eren les estructures de la primera fase Alt-Imperial del jaciment, però les primeres estructures que tenim testimoniades de la vil·la propiament dita, els mosaics més antics, han estat datats de segona meitat de s. II d.C.

- A **Alella Autopista** (4.4) s'hi localitzaren diversos fragments d'*opus tessellatum*, un d'ells amb incrustacions de tesselles sobre *signinum*, un fragment de làpida de marbre i un bloc esculpit amb fulles d'acant.

- A **El Palau** (5.2) s'hi localitzà un capitell corinti tardoromà, únic indicatiu d'un nucli residencial de certa envergadura, doncs el reste d'estructures corresponen a un hàbitat plenament funcional.

- A la **Gran Via** (6.3) s'excavaren les restes d'una vil·la amb dos mosaics d'època Severa, i una distribució de les estances entorn una "aula" o triclini. Sota els mosaics, però, van apareixer les restes d'un centre de caire industrial, amb cinc dipòsits en *signinum*. De les excavacions sols es conserva material Alt-Imperial (el més antic és la T.S. Aretina), si bé a les proximitats s'hi ha trobat material anterior. Les estructures de la vil·la residencial, doncs, poden ser d'època Severa, i en tot cas foren precedides d'un assentament industrial Alt-imperial.

- A **Las Pérgolas** (7.4), un conjunt de cisternes d'aigua en *signinum*, s'hi trobaren fragments de *tegula mamatae*, i un fragment de marbre de Carrara, únics indicis d'un nucli residencial. La cronologia del jaciment va d'època republicana fins la segona meitat del s. II d.C.

- A **Santa Anna/Can Nolla** (7.7), es trobaren parets estucades, i s'hi trobà un fragment de columna de marés i un fragment de columna feta amb rajoles. La cronologia del jaciment va d'època republicana fins el Baix Imperi.

- A **Ca l'Escoda** (7.9) s'hi destruïren parets i paviments, algun amb un mosaic de tesselles blanques i negres. La cronologia inicial del jaciment és d'època Augustea, amb perduració fins el Baix Imperi.

- A la **Partida de Fosses** (7.11), un nucli de clar caire industrial (amb restes de dipòsits i una premsa) s'hi trobà un fragment de *tegula mamatae*. El lloc té una pervivença des d'època republicana fins el Baix Imperi.

- A la **Rajoleria Robert** (8.1), un conjunt d'estructures que ocupen una àmplia superfície, indicatiu possiblement d'algun tipus d'hàbitat concentrat (llogarret?), s'hi trobà una gran cornisa de pedra picada, peces amb motlures, una base de columna de marbre blanc i un capitell, així com els fonaments d'un espai edificat, i una dòlia plena de tesselles. El reste d'estructures tenen un marcat caràcter funcional. La cronologia del jaciment va d'època republicana fins el Baix Imperi.

- A **Can Torradeta** (9.7) s'han localitzat tesselles de marbre, únic indicatiu d'un nucli residencial luxós.

- A **St. Cristòfor de Cabrils** (10.2) s'han excavat dos conjunts d'habitacions, pertanyents a una gran vil·la. El primer és un conjunt de quatre habitacions, tres pavimentades amb *signinum* i la quarta habitació amb hipocauste. Aquesta habitació amb hipocauste pertany a una segona fase de construccions, doncs tenia per sota seu les restes d'una habitació anterior. Prop d'aquest lloc s'hi excavaren setze habitacions més, algunes amb paviments de *signinum*, una amb un *opus sectile*, estructurades entorn d'un pati, per on corria una conducció en direcció a unes habitacions que semblen correspondre a uns banys. L'entrada al conjunt s'efectuava per un pòrtic de quatre columnes granítiques. Del jaciment es coneix des de material republicà fins el el Baix Imperi.

- A **Can Mateu** (12.12) M. Ribas va identificar-hi un *opus marmoreum* blanc i negre (algun tipus de mosaic), així com columnes de pedra i algun carreu treballat. El material trobat en aquestes estructures sembla correspondre a l'Alt-Imperi (T.S. Sud-Gàl·lica).

- A **Prop de Can Mora** (12.19) s'excavaren sis habitacions disposades entorn el que semblava un pati amb peristil.

Entre les habitacions n'hi ha tres pavimentades amb *signinum*. El material que es coneix del lloc sembla pertanyer al s. I d.C. (T.S. Sud-Gàl·lica).

- A **Santa Margarida de Cabrera** (12.21) s'excavaren diverses habitacions romanes, sembla que alguna pavimentada amb *opus sectile* i *opus tessellatum*, blanc i negre i policrom. També s'hi trobà una làpida amb inscripció del s. IV a.C., i una estatueta femenina de marbre. Si bé el jaciment té un origen més antic, els materials trobats a la zona de la vil·la són tots Alt i Baix Imperials.

- A **Can Madà** (13.10) s'hi trobaren les restes d'un possible hipocauste, prop d'un conjunt d'edificacions Alt i Baix Imperials i un forn ibèric d'època republicana.

- A **Can Cabanyes** (13.15) s'hi citen troballes antigues de restes de parets, alguns paviments d'*opus marmoreum*, i una làpida de marbre. El material ceràmic que aparegué era tot Alt-Imperial (el més antic la T.S. Aretina).

- A l'**Hotel Delfín** (14.1) s'hi excavà una vil·la romana, distribuïda al voltant d'un pati central (possible *impluvium*). Totes les habitacions i el pati estaven pavimentades amb *signinum*. A part d'aquesta zona residencial s'hi excavà també l'àrea de producció, amb dipòsits i zones amb dòlies. El material que es coneix del lloc és Alt-Imperial (el més antic la T.S. Sud-Gàl·lica).

- A **Can Dordeta** (14.2) es trobaren les restes de dues habitacions. Entre el material aparegut hi havia un tambor de columna, una motllura de marbre, i rajoles per a la construcció de columnes. Hi ha algun material republicà provinent del lloc, però la major part sembla ser alt-Imperial.

- Al **Camí de les Cinc Sènies** (14.4) M. Ribas hi localitzà un nou paviment d'*opus marmoreum*, amb pedres blanques i negres, així com alguns trossos d'escultures de marbres. El material que es coneix d'aquest jaciment és Baix-Republicà i Alt-Imperial.

- A **Ca la Madrona** (14.8) s'hi trobaren grans columnes de pedra, i un fragment de cornissa llisa de pedra calcàrea, indicis d'una construcció de certa envergadura. Els materials que es troben en el jaciment van des d'època ibèrica plena o final fins el Baix Imperi.

- A **Can Rafart** (14.16) s'excavà una vil·la estructurada entorn un pati amb pilastres de secció quadrada, amb parets estucades. Algunes habitacions estaven pavimentades amb *signinum*. El material aparegut al jaciment és Alt i Baix Imperial (el més antic és la T.S. Aretina, si bé hi ha també material ibèric).

- A **Prop del Torrent de la Pólvora** (14.19), on s'excavaren restes de sis habitacions (alguna pavimentada amb *opus*

signinum), s'hi trobaren fragments de marbre blanc tallats com rajoles d'un paviment. El material que aparegue' al jaciment era de cronologia republicana i Alt-Imperial (si bé el més tardà era la T.S. Hispànica).

- Al **Camí dels Contrabandistes prop de la Riera de Cirera** (14.23) s'excavaren quatre habitacions, una d'elles pavimentada amb *signinum*. S'hi trobaren restes de paviment d'*opus marmoreum*, amb peces blanques i negres. El material que es coneix del lloc és Alt Imperial.

- A **Figuera Major** (14.25) s'excavaren quatre habitacions i un dipòsit, una de les quals pavimentada amb *signinum*. Entre el material recuperat a les antigues excavacions hi havia un tros de columna de granet, una motllura de cornissa, i un fragment de mosaic amb tesselles de marbre blanc. El material aparegut al lloc va des d'època ibèrica final fins època Alt-Imperial.

- Al **Turó del Molí del Vent** (14.26) s'hi trobaren restes d'*opus marmoreum*. La cronologia del jaciment pot estar entorn el s. I d.C., amb algun indici anterior.

- Al **Torrent de les Piques** (14.27) s'hi excavaren part de quatre habitacions, on s'hi trobaren restes de paviment d'*opus marmoreum*, tesselles de marbre vermell i negre, un fris de marbre amb fulles d'heura i possibles peces de marbre d'un *opus sectile*. En les antigues excavacions que recuperaren aquests materials aparegué material Alt i Baix Imperial (el més antic la T.S. Sud-Gal·lica), si bé en actuacions recents s'hi ha trobat material de l'ibèric final.

- A **Torre Llauder** (14.35) ja vàrem veure com les estructures de la vil·la apareixen en època d'August o més aviat Tiberi, edificant-se sobre un centre productor d'àmfores anterior. Les construccions d'aquesta primera vil·la -amb paviments de *signinum*, una zona dedicada a banys (disposats de forma rectilínea), amb les estances disposades entorn un distribuïdor i un gran pati amb columnes de maons- en època Severa es veuràn novament reformades, amb la construcció d'un atri i la pavimentació de diverses estances amb mosaics. La vil·la perdurarà al llarg del Baix Imperi, si bé amb algunes zones residencials reconvertides de nou a tasques productives.

- A la **Vil·la del Morrell** (15.1) es coneixen dues habitacions pavimentades amb *signinum*, una de les quals amb cinc paviments superposats. Es diu que s'hi van veure les restes d'un mosaic. El jaciment té un nivell ibèric final i un d'Alt Imperial.

- A la **Vil·la de St. Pere** (15.3) s'hi citen restes d'habitacions i de paviments d'*opus marmoreum*, així com un fragment d'un mosaic policrom. El jaciment sembla que va tenir un origen Baix-republicà, i una llarga pervivença al llarg de l'Imperi.